

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
НАУКИ ТА ОСВІТИ**

**Збірник матеріалів
XVII підсумкової науково-практичної конференції
викладачів**

30 січня 2015 року

*За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора,
К.В. Балабанова*

МАРІУПОЛЬ – 2015

УДК 061.3 (063)
ББК 94.3я 431

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2015. – 430 арк.

Друкується за ухвалою вченої ради Маріупольського державного університету (протокол № 4 від 24.12.2014)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор

Члени редколегії: Баймуратов М.О., д.ю.н., проф.; Безчотнікова С.В., д.філол.н., проф.; Брітченко Г.І., д.е.н., проф.; Булатова О.В., к.е.н., проф.; Бушаков В.А., д.філол.н., проф.; Качинська Н.О., к.політ.н., доц.; Кіндюк Б.В., д.геогр.н., проф.; Косенко Ю.М., к.пед.н., проф.; Ніколенко Л.М., к.ю.н., проф.; Пономарьова І.С., д.і.н., проф.; Почепцов Г.Г., д.філол.н., проф.; Романцов В.М., д.і.н., проф.; Сабадаш Ю.С., д. культурології, проф.; Слющинський Б.В., д.соц.н., проф.; Соколова І.В., д.пед.н., проф.; Шепітько С.В., к.філол.н., проф.

Збірник містить матеріали XVII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 30 січня 2015 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, літературознавства і культурології, філології, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

***Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць,
опублікованих у збірнику***

© Маріупольський державний університет

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ МАХНОВЦІВ У ПРИАЗОВ'І НАВЕСНІ – ВЛІТКУ 1920 Р.

Навесні – влітку 1920 р. в Маріупольському повіті різко загострилася військово-політична ситуація. Більшовицька влада, яка прагнула утвердитися в цьому регіоні після вигнання денікінців, мала певну підтримку в Маріуполі, але в сільських населених пунктах повіту, особливо в північній частині краю переважав вплив махновських повстанських загонів. У селян зберігалася недовіра до більшовицької влади, і вони по можливості протидіяли більшовикам.

Питання щодо військових дій Революційної повстанської армії махновців навесні – влітку 1920 р. висвітлене в історичній літературі недостатньо. Певною мірою його розглядали у своїх працях О.Білаша, В.Білаша, Р.Божко, Т.Були, Н.Гашененко, В.Верстюка, В.Чопа, Л.Якубової. Зазначена тема потребує спеціального дослідження.

На травень 1920 р. Революційна повстанська армія махновців подолати кризу свого руху, яка мала місце на початку року і енергійними зусиллями Н.Махна відновила свій бойовий склад. У короткому огляді становища на Україні особливого відділу ВНК щодо військової діяльності Н.Махна наголошувалося, що «головний елемент його армії становить ... найбідніша селянська молодь, якій радовлада на Україні не змогла дати нічого, крім формального права на землю». Як зазначалося, забезпечуються махновці тим, що захоплюють або, коли роззброюють червоноармійські частини. За повідомленнями більшовицької спецслужби, махновці ухилялися від відкритих боїв, а використовували тактику раптових нападів. Коли їх оточували, то повстанці «розпилялися» і «просочувалися» по кілька осіб через кільце, а потім збиралися в іншому місці [5, с. 342].

Враховуючи реальну небезпеку, яку становила повстанська армія для більшовицької влади, особливий відділ Південно-Західного фронту з питань боротьби з отаманщиною та бандитизмом у квітні 1920 р. розробив заходи для «ліквідації отаманщини» (так характеризували більшовики селянський повстанський рух). Більшовицьке командування було дуже стурбоване тим, що махновські повстанці постійно чинили напади на залізничні станції, перешкоджали заготівлі хліба. На думку більшовицького керівництва, така ситуація склалася «через пануючу в українському селі фіктивну радянську владу, оскільки до волвиконкомів входили неблагонадійні куркульські елементи, і, таким чином, бандитські зграї створюються [під] прикриттям представників влади, озброюються зброєю, яка є у великій кількості в селах». Для «ліквідації отаманщини» пропонувалися «особливі заходи»: наявність спеціальної добре дисциплінованої військової сили з уродженців Півночі, систематичне роззброєння села, вилучення куркульсько-бандитського елементу з місцевих органів управління та заміна його елементом пролетарським [5, с. 343].

У зв'язку з цими загрозами було створено Маріупольську повітову надзвичайну комісію. Одним з її організаторів був помічник начальника Центрального управління надзвичайної комісії К.Карлсон [3, с.195 – 197]. Це була одна з небагатьох повітових комісій в Україні, оскільки здебільшого обмежувалися діяльністю губернських надзвичайних комісій [4, с. 62]. Одним із завдань Маріупольської повітової надзвичайної комісії була боротьба проти махновського руху. У травні 1920 р. головою Маріупольської надзвичайної комісії був призначений Д.Патрушев [3, с. 271]. Для боротьби з махновцями в Маріуполі були створені частини особливого призначення [5, с. 399]. Повітовий комісаріат з військових справ для охорони міста формував караульні роти, проводив серед населення збирання холодної та вогнепальної зброї, реєстрував офіцерів [2, с. 152].

На початок травня 1920 р. чисельність основного махновського загону становила близько 500 кіннотників та 700 піхотинців на тачанках з 50 кулеметами та 8 гарматами. Але протягом тижня військо повстанців швидко зростало [1, с. 399, 400]. В цей час махновські

війська зіткнулися з чисельними силами I Кінної армії, які просувалися на польський фронт землями Катеринославщини і використовувалися більшовицьким командуванням для боротьби з повстанцями. 14 травня 1920 р. у запеклому бою в с. Новоуспенівка махновці потерпіли поразку і втратили 2000 піхотинців, 500 кіннотників та майже все своє озброєння. Після цього бою у Н.Махна залишилося лише 150 кіннотників та 10 кулеметів. За словами В.Білаша, вони втратили «все, що було зібрано протягом 4-х місяців» [1, с. 406]. Один з боїв махновців з будьоннівцями в с. Комар описав у своїх спогадах І.Стріонов. Проте він дав плутану хронологію подій [6, с. 101, 102].

Незважаючи на важкі втрати, штаб повстанців вирішив продовжувати боротьбу. Було прийняте рішення здійснити рейд повітами Катеринославської та губернії. Цей перший махновський похід 1920 р. почався в с. Старий Керменчик. Вже у першому бою в с. Ново-Андріївка поблизу Волновахи махновці здобули перемогу. Там до повстанців приєднався батальйон ВОХР, який нараховував 500 бійців з 6-ма гарматами [1, с. 400].

Перший рейд махновського війська протяжністю 560 км. продовжувався три тижні до 8 червня 1920 р. і був успішний [1, с. 406]. Повстанське військо знову зростало, до нього вливалися нові загони. За період з 15 травня по 8 червня махновська армія виросла до 5000 бійців піхоти та 1000 кіннотників з 6-ма гарматами та 180 кулеметами [1, с. 406]. Таке швидке зростання повстанських загонів було обумовлене, на думку В.Білаша, жорстокістю більшовицької влади. Він писав, що «в кожному повіті селянські групи, невдоволені продрозверсткою, земельним законом, гоніннями, смутною перспективою, обсіявшись, почали створювати нові загони, які вливалися до нашої армії» [1, с. 405].

Військовий щоденник оперативного відділу Револуційної ради України (махновців) інформує про те, що ввечері 15 червня 1920 р. після запеклого бою біля с. Велико-Михайлівка махновське військо прибуло до с. Комар. Там махновці днювали до ранку 17 червня, а потім вирушили до с. Велико-Янисоль. З вечора 17 червня до полудня 20 червня повстанці перебували в с. Керменчик. Звідти вони вирушили за межі Маріупольського повіту [5, с. 379, 380]. Повстанці постійно маневрували, вели розвідку щодо розташування більшовицьких військ.

За інформацією заступника начальника особливого відділу Південно-Західного фронту Євдокимова щодо становища в Донецькій губернії, наприкінці червня 1920 р. більшовицькі війська вели бої з загонами Н.Махна в районі сіл Комар, Велико-Михайлівки, Олексіївки, Богатиря, Велико-Янисолі [5, 364 – 366]. Махновські повстанці змушені були відступити до с. Комар, де вони базувалися і мали значні резерви. 25 червня біля с. Велико-Янисоль махновці силами до 800 кіннотників та 300 піхотинців при 30 – 35 кулеметах та 8 гарматах оточили та полонили 52-й полк 174-ї бригади [5, 365]. За відомостями з військового щоденника оперативного відділу Револуційної ради України (махновців), чисельність полонених становила близько 1000 бійців [5, с. 381]. В с. Іванівка полонені були відпущені, а 300 їх приєдналися до повстанців [5, 365].

29 червня махновське військо на межі Маріупольського повіту було оточене значними більшовицькими силами за підтримки двох бронепоездів, артилерії та піхоти. В Маріупольському повіті наступ більшовицьких військ вівся з боку сіл Іванівки, Богатиря, німецької колонії Марієнталь [5, с. 381]. В ході запеклого бою махновці знищили I ударний батальйон Харківської внутрішньої охорони червоних військ (близько 200 бійців) та полонили два батальйони (близько 500 бійців) [5, с. 381, 382].

Більшовицька влада Маріупольського повіту була стурбована активними діями махновців. На повітовому надзвичайному з'їзді рад у зв'язку з цим було заслухано доповідь «про боротьбу з бандитизмом» і прийнято резолюцію з цього питання. Повстанців звинуватили в тому, що вони забрали продовольчі запаси, зібрані більшовицькою владою, вбивали радянських працівників, порушували телефонний та телеграфний зв'язок, залізничне сполучення. На думку більшовиків, махновці своїми діями сприяли «білогвардійцям та польським панам» [1, с. 407, 408].

1,2 липня махновці перебували в с. Комар, а звідти вирушили на Велико-Михайлівку [5, с. 382]. У цей час Н.Махно постійно перебував у русі то в Маріупольському, то в Олександрівському повітах. З 7 по 11 липня повстанці знаходилися у Врем'євці та Велико-Янисолі. Тут Н.Махно провів вибори Ради. 9 липня «батько» зустрівся з посланцем Врангеля, який передав листа від генерала з пропозицією про спільні дії проти червоних. Але на засіданні командного складу повстанців було вирішено розстріляти представника Врангеля, а його лист опублікувати з коментарями махновців щодо неприйнятності такого союзу [5, с. 383]. Після цього повстанські загони вирушили за межі Маріупольського повіту, з боями просуваючись на північ, в напрямку Харківської губернії [5, с. 383 – 386]. Потім рейд махновців продовжився на Полтавщину [5, с. 387, 388].

Таким чином, військово-політична ситуація в Маріупольському повіті протягом весняних – літніх місяців 1920 р. була надзвичайно напруженою. Не дивлячись на формальне утримання влади, більшовики в цей час не почували себе господарями краю. Це обумовлено було активною протидією селянських повстанських загонів, які об'єдналися під прапором Револьюційної повстанської армії махновців. Селянські маси значною мірою підтримували армію Н.Махна. Села північного регіону Маріупольщини фактично становили базу махновського руху. Тут махновці часто зупинялися на відпочинок, отримували поповнення та продовольство, мали своїх інформаторів. Це сприяло успішним діям повстанців і значно ослаблювало більшовицькі війська.

Література

1. Белаш А. Дороги Нестора Махно: исторические повествования / А. Белаш, В. Белаш. – К.: Знання, 1993. – 592 с.
2. Божко Р.П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р.П. Божко, Т.Ю. Були., Н.Н.Гашененко. – Мариуполь: Рената, 2006. – 355 с.
3. Золотарев В.А., Стьопкин В.П. ЧК-ГПУ-НКВД в Донбассе Люди и документы 1919 – 1941. Донецк, Апекс, 2010 – 512 с., ілл.
4. Маймескулов Л.Н. Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918 – 1922) / Л.Н.Маймескулов, А.И.Рогожин, В.В.Сташис. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков: Основа, 1990. – 345 с.
5. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине 1918 – 1921. Документы и материалы / Под ред. В. Данилова, Т.Шанина. – М.:РОССЭН., 2006. – 1000 с.
6. Стрионов И. О некоторых событиях XX века / И.Стрионов // Історія повсякденності в її етнічному вимірі: спогади грека-комуніста. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – С. 28 – 286.
7. Якубова Л.Д. Маріупольські греки (етнічна історія). 1778 р. – початок 30-х років XX ст. Л.Д.Якубова. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 331 с.

УДК 930.(477)(043)

Романцова Н.І., к. і. н., доцент, доцент кафедри історичних дисциплін

КИЇВСЬКА НАУКОВА ІСТОРИЧНА ШКОЛА М.ГРУШЕВСЬКОГО: ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Після повернення з еміграції в Україну М.Грушевський розгорнув активну науково-організаційну роботу і заснував Науково-дослідну кафедру історії України, на базі якої була створена київська історична школа. До неї, на відміну від її попередниці, львівської школи, входили фахівці з історії України, соціології, етнографії та фольклору. Питання становлення київської наукової історичної школи викликали значний інтерес з боку дослідників наукової діяльності М.Грушевського. Є необхідність проаналізувати праці українських грушевськознавців, присвячені зазначеним проблемам, з'ясувати значення науково-організаційної діяльності визначного історика для формування нової когорти учнів, які сприяли подальшому розвитку історичної науки в Україні.